

УДК 336.71.078.3

Клюско Л.А., к.е.н., доцент, доцент кафедри банківської справи та фінансового моніторингу Національного університету державної податкової служби України (Україна)

ФІНАНСОВИЙ МОНІТОРИНГ ТА КОМПЛАЄНС-КОНТРОЛЬ В БАНКАХ

У статті досліджено сучасні проблеми діяльності вітчизняних банків, пов'язаних з їх використанням та посередництвом у відмиванні доходів незаконного походження, а також з фактами недотримання ними законодавчих та регулюючих вимог, що регламентують діяльність банків як в Україні, так і на міжнародному рівні. Дістав подальшого розвитку понятійний апарат в частині визначення понять комплаєнс та комплаєнс-система. Досліджено сучасні тенденції розвитку системи комплаєнс-контролю у банківській сфері. Обґрунтовано необхідність розробки та впровадження комплаєнс-системи в українських банках побудованої на засадах ризико-орієнтованого підходу.

Ключові слова: фінансовий моніторинг, легалізація (відмивання) коштів незаконного походження, комплаєнс, комплаєнс-контроль, комплаєнс-ризик, комплаєнс-політика, комплаєнс-система, .

Літ. 14.

Клюско Л.А.

ФИНАНСОВЫЙ МОНИТОРИНГ И КОМПЛАЄНС-КОНТРОЛЬ В БАНКАХ.

В статье исследованы современные проблемы деятельности отечественных банков, связанных с их использованием и посредничеством в отмывании доходов незаконного происхождения, а также с фактами несоблюдения ими законодательных и регулирующих требований, регламентирующих деятельность банков как в Украине, так и на международном уровне. Получил дальнейшее развитие понятийный аппарат, в части определения понятий комплаєнс и комплаєнс-система. Исследованы современные тенденции развития системы комплаєнс-контроля в банковской сфере. Обоснована необходимость разработки и внедрения комплаєнс-системы в украинских банках базирующейся на основе риск-ориентированном подходе.

Ключевые слова: финансовый мониторинг, легализация (отмывание) денежных средств незаконного происхождения, комплаєнс, комплаєнс-контроль, комплаєнс-риск, комплаєнс-политика, комплаєнс-система, .

Klyusko LA

FINANCIAL MONITORING AND COMPLIANCE CONTROL IN BANKS.

In the article the modern problems of the activities of domestic banks, associated with their use and mediation in the laundering of proceeds of illicit origin, as well as the facts of non-compliance with legislative and regulatory requirements governing the activities of banks in Ukraine and internationally. Was further developed conceptual apparatus in part definitions of compliance and compliance system. Studied modern trends of compliance control in the banking sector. The necessity of the development and implementation of compliance systems in Ukrainian banks is based on the risk-based approach.

Keywords: financial monitoring, legalization (laundering) of funds of illicit origin, compliance, compliance monitoring, compliance risk, compliance policies, compliance system.

Постановка проблеми. Одним з основних завдань розвитку вітчизняної банківської системи є запобігання використанню кредитних організацій для здійснення недобросовісної комерційної діяльності та в протиправних цілях (насамперед таких, як легалізація доходів, отриманих злочинним шляхом та фінансування тероризму) і, як наслідок, зміцнення довіри до банківського сектора з боку інвесторів, кредиторів і вкладників

Міжнародний досвід і вітчизняна практика свідчать, що основними каналами, через які злочинні доходи проникають в економіку, є саме фінансові установи, і, в першу чергу, банки. Зважаючи на це, основний тягар щодо створення ефективної системи протидії легалізації злочинних доходів і фінансуванню тероризму лягає на банківський сектор економіки, що свідчить про необхідність здійснення масштабних перетворень в галузі вдосконалення регулювання правовідносин як між учасниками вітчизняної банківської системи, так і між суб'єктами, які користуються її послугами.

Разом з цим, недотримання банками чинного законодавства та регламентних процедур в процесі здійснення статутної діяльності призводить до ризиків юридичних санкцій, що породжує фінансові збитки, та втрати репутації, внаслідок чого знижується рівень довіри до такого банку.

Зазначені проблеми потребують комплексного вирішення, що можливо забезпечити шляхом посилення регулюючої функції з боку держави та створення на рівні кожного банку ефективної системи внутрішнього контролю за беззаперечним дотриманням встановлених регламентів його діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляд теоретичних і практичних джерел свідчить про те, що дослідженню проблем фінансового моніторингу приділяється значна увага науковців, серед яких варто відмітити таких наших співвітчизників як О. Барановський, О. Бережний, А. Борисенкова, Н. Внукова, І. Дьяконова, М. Колдовський та інші.

Разом з тим, тема комплаєнсу поки що не набула значної популярності та системності в дослідженнях, про що свідчать окремі наукові розробки. Теоретичні основи комплаєнс є предметом наукових інтересів Л. Калініченко. Г. Бортников аналізує систему управління комплаєнс-ризиком в рамках загальної інтегрованої системи управління ризиками. О. Данілін, Е. Пустовалова визначають методологію побудови функції комплаєнс. Л. Правдива визначає напрями вдосконалення комплаєнс-функції у практичній діяльності банків.

Разом з цим, потребують подальшого дослідження такі питання як механізм побудови ефективної комплаєнс-системи банку, діалектика зв'язку фінансового моніторингу і комплаєнсу та оцінка комплаєнс-ризиків.

Мета роботи полягає в обґрунтуванні необхідності розробки та впровадження системи фінансового моніторингу та комплаєнс-системи банківської установи побудованих на засадах ризико-орієнтованого підходу.

Результати дослідження. На сьогодні проблема ефективної протидії легалізації доходів, одержаних незаконним шляхом, є надзвичайно актуальною як у загальносвітовому масштабі, так і на рівні кожної окремої держави. Міжнародне співтовариство розглядає легалізацію доходів від злочинної діяльності як новий виклик, що несе загрозу глобальній безпеці.

З метою приховування нелегального походження, незаконно отримані доходи розміщуються у фінансовій системі країни, створюючи при цьому реальну загрозу економічній, політичній і соціальній стабільності держави. У зв'язку з цим, легалізацію злочинних доходів справедливо визначають як фінансовий злочин, що посягає на встановлений порядок здійснення фінансових операцій, а отже - і на інтереси держави. Таким чином, забезпечення ефективної діяльності системи протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, яка в Україні складається з державного та первинного рівнів, сприятиме досягненню цілей державної стабільності та безпеки.

За таких обставин, видається необхідним переосмислити роль і місце контролюючих органів у формуванні системи протидії легалізації злочинних доходів з метою ефективної реалізації функції державного управління.

Що стосується банків, то в сучасних умовах радикальної соціально-економічної реформи нашого суспільства вони відіграють важливу роль для забезпечення безперебійного функціонування грошової системи та всього господарського комплексу країни. Водночас, реформування економіки при відсутності відповідного механізму контролю та захисту від злочинних посягань, недосконалість фінансового та банківського законодавства перетворили банківську сферу в одну з найбільш криміногенних.

За висловлюванням міністра внутрішніх справ А. Авакова, яке наводить інтернетвидання «Економічна правда», п'ятдесят банків, що станом на 12.03.2014 року становило майже третину банківської системи, підозрюються у відмиванні коштів [1], а кримінальне покарання отримали всього декілька банкірів не найвищого рангу. За останні десять років таких випадків не спостерігалось, Він також заявив, що необхідно остаточно і жорстко перекрити цей рудимент старої системи. При цьому звертається увага на розпорошеність діяльності силових структур у сфері боротьби із зазначеним злочинним явищем. Так, суто «відмивочні статті», що визначені кримінальним кодексом України [2], є прерогативою Генеральної прокуратури, а Міністерство внутрішніх справ та Державна служба безпеки України традиційно відслідковують конвертаційні центри.

Очевидно, що протиправні діяння таких банків, не могли бути не поміченими керівництвом Національного банку України (НБУ), яке очолювало його в попередні періоди, протягом яких безконтрольно і безвідповідально здійснювалось рефінансування «обраних» банків, з державного резерву продавались їм мільйони доларів США за заниженим офіційним курсом, які потім Нацбанк викупував назад, але вже за підвищеним курсом і, при цьому, курсові різниці осідали в зазначених банках. Завдяки високотехнологічним і технічним можливостям системи електронних платежів з-під контролю НБУ не могли випасти масові перерахування банками безготівкової іноземної валюти за кордон і, зокрема, в офшорні юрисдикції та банки.

Звичайно, банки, які підозрювались у відмиванні незаконних доходів не були конкретизовані, за винятком ПАТ Прайм-Банк, який рахується банком сім'ї регіонала Олександра Волкова [3] і який було віднесено до категорії неплатоспроможних за неодноразову участь у схемах по відмиванню коштів. Можливо ця інформація не розголошувалась через те, що вона вважається руйнівною силою для

фінансової стабільності банківської системи, але той факт, що лише протягом останнього року (12.03.2014р.– 14.03.2015р.) до категорії неплатоспроможних віднесено 39 банків (а їх загальна кількість на сьогодні становить 46 банків), наводить на відповідну думку [4]. Отже, не зважаючи на відсутність назв конкретних банків, така статистика негативно впливає на імідж банківської системи і посилює недовіру до неї з боку вкладників. Разом з тим, варто відмітити, що у зарубіжній практиці інформація про банки, позбавлені ліцензії саме за участь у відмиванні доходів, одержаних злочинним шляхом, є публічною, що забезпечує дотримання міжнародного принципу транспарентності у сфері банківської діяльності.

Для більш повного розуміння взаємовідносин державного та первинного рівнів фінансового моніторингу в банківській системі, доцільно розглянути практичний аспект діяльності НБУ та банківських установ у сфері протидії легалізації незаконних доходів.

З самого початку варто зауважити, що на законодавчому рівні ці питання є достатньо врегульованими завдяки новій редакції Закону України № 1702-VII "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення" від 14 жовтня 2014 року (далі «Антивідмивочний» закон) [5]. Відповідно до прикінцевих положень цього закону здійснено узгодженість його норм з відповідними положеннями базових законів, що регламентують діяльність банківської системи.

Так, раніше в Законі України "Про Національний банк України" [6] було визначено, що НБУ як орган банківського регулювання і нагляду здійснює постійний нагляд за дотриманням банками норм законодавства, власних нормативно-правових актів та обов'язкових економічних нормативів. Тобто закон не містив положень, що наділяють НБУ як орган фінансового контролю, повним спектром повноважень у сфері протидії легалізації злочинних доходів у банківській системі, хоча таку контрольну функцію він здійснює.

У цьому зв'язку, «Антивідмивочний» закон (ст. 5), як і раніше, визначає НБУ суб'єктом державного фінансового моніторингу, але функціональне навантаження регулятора у цій сфері, яке ним регламентувалось до внесення змін, тепер перенесено до Закону "Про Національний банк України" (Ст. 7, п. 30). Диспозиція норми цієї статті засвідчує, що НБУ здійснює, все-таки, державне регулювання та нагляд у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення за небанківськими фінансовими установами-резидентами, які є платіжними організаціями та/або членами/учасниками платіжних систем у частині надання ними фінансових послуг щодо переказу коштів на підставі відповідних ліцензій, зокрема Національного банку України (крім операторів поштового зв'язку в частині здійснення ними переказу коштів). Разом з тим, ст.24 Закону "Про Національний банк України" унормовує санкції, які застосовуються суб'єктами державного фінансового моніторингу (НБУ) до суб'єктів первинного фінансового моніторингу, передбачені у порядку відповідальності за порушення вимог законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, протягом шести місяців з дня виявлення порушення, але не пізніше ніж через три роки з дня його вчинення. Тобто, функцію фінансового контролю НБУ все-таки виконує.

Приведено у відповідність із зазначеними вище законами і положення Закону України «Про банки і банківську діяльність» [7]. Так, Національний банк України, відповідно до статті 63, під час здійснення нагляду за діяльністю банків проводить перевірку банків з питань дотримання ними вимог законодавства, яке регулює відносини у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та достатності заходів, спроможних забезпечити зазначені процеси. В разі виявлення порушень вимог законодавства він вживає заходи, передбачені законами. Це також свідчить про функцію фінансового контролю з боку НБУ. Том, пропонуємо редакцію статті 7 Закону "Про Національний банк України" доповнити і викласти наступним чином: «...здійснює державне регулювання, нагляд та фінансовий контроль у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом...» і далі за текстом

Підкреслюючи важливість регулюючої функції НБУ, зауважимо, що з метою обмеження банківських ризиків, таких як втрата достатнього рівня капіталізації, ліквідності, кредитного та інвестиційних ризиків, він встановлює числові значення та методику розрахунку відповідних обов'язкових нормативів, здійснюючи тим самим регулювання грошово-кредитної політики. У зв'язку з цим не можна залишити поза увагою те, що значні за обсягом операції юридичних осіб з готівковими коштами, як правило, свідчать про наявність в їх діяльності ознак вчинення дій з легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, а також ухилення від сплати встановлених законодавством України податків і зборів. В якості одного з можливих шляхів вирішення зазначеної проблеми пропонуємо запровадити до системи економічних нормативів норматив, який відображатиме співвідношення сум виданої юридичним особам гривневої готівки (за винятком коштів фонду оплати праці та соціальних платежів) з обсягами активів банку.

Отже, одним з основних завдань служби банківського нагляду є забезпечення фінансової стабільності та безпеки банківської системи, захист інтересів вкладників і кредиторів, регулювання банківської діяльності з метою приведення її у відповідність до встановлених норм і законодавчих вимог.

Для здійснення Національним банком поточного нагляду, спрямованого на своєчасне реагування на виявлені в діяльності банків порушення у сфері протидії легалізації злочинних доходів в банківській системі було використано певний адміністративний ресурс, в результаті чого створено спеціальний структурний підрозділ НБУ – Департамент фінансового моніторингу.

Адже сучасна ситуація в банківській системі України, як справедливо відзначають фахівці [8], свідчить про її подальшу криміналізацію. З метою особистого збагачення посадові особи банківських установ сприяють зловживанням з фінансовими ресурсами, що вчиняються представниками комерційних структур, спрямовують грошові кошти на обслуговування шахрайських торговельних угод, безпосередньо беруть участь у відмиванні брудних коштів, сприяють відтоку цінностей за кордон і, як наслідок, своїми діями поглиблюють економічну кризу в державі. Не виключено варіант, коли працівники кредитної установи самі виступають ініціатором у сприянні відмиванню коштів незаконного походження.

Разом з тим, відмічено подальше зростання інтересу злочинного світу до процесів, що відбуваються в банківській системі, який пояснюється, в першу чергу, метою наближення до грошових коштів (які проходять через банківські установи), встановлення контролю над ними, злочинного впливу на ці процеси.

Тому, одним з головних завдань банків, є забезпечення ефективної діяльності внутрішньобанківських служб фінансового моніторингу, які в процесі здійснення моніторингових процедур мають скеровувати зусилля на такі ключові моменти, як: виявлення осіб, що сприяють вчиненню злочину; визначення основних способів та можливих схем відмивання та розкрадання коштів; налагодження тісної взаємодії з регулятором та спеціально уповноваженим органом. Це дасть можливість мінімізувати, або навіть і уникнути ризиків відмивання коштів, одержаних злочинним шляхом, серед яких виділяють три його складові: ·ризик країни; ·ризик клієнта; ·ризик послуги [9].

З метою запобігання використанню банківської системи для легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму постановою Правління Національного банку України від 14.05.2003 № 189 затверджене Положення про здійснення банками фінансового моніторингу [10], яке регламентує діяльність внутрішньобанківських моніторингових служб.

Разом з тим, будь-якому банку, що має намір вести законний і цивілізований бізнес, надзвичайно важливо дотримуватись не лише вимог “антивідмивочного” законодавства, але й всіх діючих норм та правил регулювання банківської діяльності, усіх нормативно-методичних і навіть стратегічних (програмних) документів. Банк, що високо цінує свою репутацію надійної та прозорої фінансової установи, повинен працювати у відповідності з кращими міжнародними стандартами і створювати корпоративну культуру нетерпимості до корупції, завжди прагнути дотримуватися як духу, так і букви закону. Адже довіра клієнтів, інвесторів, компаньйонів ґрунтується на впевненості в тому, що всі послуги надаються з дотриманням основ професійної етики і виконуються згідно з найвищими стандартами якості [11].

Виконання таких важливих завдань можливе лише за умови запровадження в практику діяльності банку дієвої системи внутрішнього контролю, який спроможний забезпечити ефективність проведення банківських операцій, захист від потенційних помилок, порушень, втрат, збитків у діяльності банку; ефективність управління ризиками, комплаєнс, недопущення використання послуг банку в протиправних цілях, виявлення і запобігання проведенню фінансових операцій, пов'язаних з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму [12].

Вагомою складовою внутрішньобанківського контролю, є комплаєнс, який трактується як відповідність діяльності банку законодавству, стандартам та етичним нормам ведення бізнесу, тобто засвідчує юридично-правову компетенцію банківських службовців.

Термін “комплаєнс” для фінансової системи України є відносно новим. Його використання започаткувалось з приходом на вітчизняний ринок дочірніх компаній західних фінансових структур, для яких ця функція є законодавчо обов'язковою і, тому, добре сформованою. З огляду на це, поняття “комплаєнс” чітко не визначене на законодавчому рівні, як і його попереджувальні заходи та процедури здійснення, але воно використовується в регламентуючих документах НБУ. Так, зокрема, в Положенні про організацію внутрішнього контролю в банках України [12] комплаєнс означає дотримання банком законодавчих актів, ринкових стандартів, а також стандартів та внутрішніх документів банку, у тому числі процедур. В цьому ж документі визначено поняття “комплаєнс-ризик” як ризику юридичних санкцій, фінансових збитків або втрати репутації внаслідок невиконання банком законодавчих актів, ринкових стандартів, а також стандартів та внутрішніх документів банку, у тому числі процедур.

Специфіка комплаєнс ризику полягає в тому, що він не завжди піддається виміру до моменту його виникнення (наприклад, ризик втрати репутації). Слід відзначити, що наявність комплаєнс-ризиків не є критичним для банку. Вони, в тій чи іншій мірі, обов'язково присутні в будь-якому фінансовому бізнесі.

Питання полягає в тому, чи проводиться кваліфікований аналіз цих ризиків, чи правильні рекомендації щодо зниження та управління ризиками отримує менеджмент банку, чи виконуються такі рекомендації на практиці. Недооцінка ролі комплаєнс у сфері банківської діяльності може спричинити виникнення підвищених (тобто некерованих належним чином) комплаєнс ризиків. Ситуація, яка на сьогодні склалась у банківському секторі, за якої значна частина банків перебуває в стадії ліквідації, тобто позбавлена банківської ліцензії, яскраво свідчить про наявність комплаєнс-ризиків у їх діяльності, що потребує негайного практичного вирішення зазначених проблем.

Тому, в Методичних рекомендаціях щодо вдосконалення корпоративного управління в банках України зазначається, що у кожному банку має бути створена система комплаєнс, як адекватна система дотримання законодавства України, нормативів, правил, внутрішніх політик, стандартів і кодексів, що стосуються діяльності банку [13]. При цьому, Спостережна рада банку відповідає за здійснення нагляду за управлінням комплаєнс-ризиком. Вона затверджує політику банку з дотримання законодавства та внутрішніх процедур банку, у тому числі положення про систему комплаєнс, які розробляє Правління банку. Обов'язки з дотримання законодавства України, правил і стандартів мають виконуватися "комплаєнс-відділом" або "службою комплаєнс".

Виходячи з цього, визначальним критерієм побудови структури банківської системи комплаєнс є організаційна структура самого банку. Очевидно, що це надто вузький підхід, адже до елементів системи комплаєнс необхідно також віднести: внутрішні регламенти банку (комплаєнс - політику, положення про систему комплаєнс, кодекс корпоративної етики та культури); правила та процедури, регламентовані зовнішніми законодавчими і нормативними вимогами; механізми виявлення, оцінки та управління комплаєнс-ризиками та систему заходів щодо захисту банку від втрат і загроз.

Отже, запровадження системи комплаєнс у практику вітчизняних банківських установ знаходиться лише на початковому етапі, в той час як зарубіжний досвід свідчить про те, що такі системи використовуються банками дуже активно, а значить забезпечують позитивний фінансовий результат. На рівні світової фінансової спільноти визначені загальні принципи побудови ефективної системи комплаєнс, які в дослівному перекладі називаються політиками, а по суті є визначеними процедурами і регламентами здійснення комплаєнс-контролю.

Так, Базельський комітет з банківського нагляду розробив такий документ, який називається "Комплаєнс і функція комплаєнс в банках" (Compliance and the compliance function in banks) і яким визначено принципи інституційної організації комплаєнс [14]:

1). Know Your Customer («знай свого клієнта») – означає що, перш ніж здійснювати фінансову операцію банк повинен ідентифікувати та верифікувати клієнта та його контрагента. Така практика створює перешкоди для відмивання грошей, фінансування тероризму та ухилення від оподаткування.

2). Due Diligence (належна добросовісність) – це процедура всебічного дослідження діяльності компанії, комплексного аналізу її фінансового стану та репутації на ринку, формування об'єктивного уявлення про об'єкт інвестування, включаючи оцінку інвестиційних ризиків та незалежну оцінку об'єкта інвестування,

3). Code of Conduct (кодекс поведінки) – кодекс правил, які рекомендуються дотримувати учасникам фінансового ринку з метою захисту прав інвесторів та поліпшення інших аспектів корпоративного менеджменту.

4). Code of Ethics (кодекс корпоративної етики) – документ, у якому визначено пріоритети організації, які забезпечуються дотриманням морально-етичних принципів, стандартів поведінки та добросовісним виконанням обов'язків співробітників.

5). Fight against Money Laundering and Terrorist Finan (політика протидії легалізації («відмиванню») доходів, здлбутих незаконним шляхом, і фінансуванню тероризму) – політика перешкоджання проникненню злочинно нажитих доходів з тіньового до легального сектора економіки і упередження фінансування тероризму.

6). Anti-Fraud Policy (політика боротьби з шахрайством) – система протидії корупції та корпоративному шахрайству (розкрадання співробітниками компанії та її контрагентами).

7). Whistleblowing policy (політика повідомлень про порушення) – регламентує порядок і способи повідомлень про службові порушення співробітників банку (з правом на анонімність), а також порядок їх документування та подальших розслідувань.

8). Gift policy – подарункова політика, яка визначає порядок дій працівників при отриманні подарунків (хабарів) від клієнтів, партнерів, постачальників або при їх даруванні партнерам, клієнтам, співробітникам державних органів тощо.

9). Privacy policy – політика конфіденційності – забезпечує нерозголошення даних про клієнтів і їх операції і передбачає дотримання стандартів обробки та зберігання персональних даних.

10). Conflict of interest management policy (політика, регулююча конфлікт інтересів) – визначає етичні стандарти поведінки співробітників при виникненні конфлікту інтересів працівника і компанії; інтересів одного клієнта з іншим тощо. При цьому, інтереси банку завжди мають бути пріоритетними по

відношенню до особистих інтересів окремих працівників, а також наголошується на тому, що працівники зобов'язані сприяти виявленню і попередженню випадків виникнення конфлікту інтересів

Звичайно, що наведений перелік принципів побудови ефективної системи комплаєнс не є вичерпним. Кожен банк, враховуючи власну специфіку діяльності та пріоритети, визначені державою, суспільством, співзасновниками і керівництвом та орієнтуючись на ринок споживачів банківських послуг та конкурентів, розробляє і запроваджує відповідні правила, що визначають особливості його комплаєнс-політики.

Виходячи із вищезазначеного, комплаєнс можна розглядати як принцип ведення банківською установою бізнесу у відповідності до норм чинного законодавства, правил, кодексів і стандартів, встановлених владою, компетентними органами, професійними асоціаціями та власними внутрішніми регламентуючими документами.

Аналізуючи джерела теоретичних досліджень та існуючу практику організації комплаєнс у вітчизн. банках, можна виділити два найбільш поширених підходи до організації ними системи комплаєнс:

1) Підхід, заснований на дотриманні норми (відомий у Західній Європі як *ule based approach*), який передбачає мінімальний рівень організації комплаєнс у банку і за якого виконуються лише ті процедури, що імперативно вимагає закон.

2) Підхід, заснований на аналізі ризиків (*risk based approach*). Саме цей підхід використовується іноземними банками відповідно до рекомендацій як національних регуляторів, так і міжнародних структур (Вольфсбергська група, Базельський комітет з банківського нагляду). В Україні Нацбанк також рекомендує такий підхід для впровадження у практичну діяльність банків [13], однак, слід зазначити, що він допоки є менш поширеним, ніж підхід, заснований на нормі, в той час як у Західній Європі він є домінуючим. Суть підходу, заснованого на аналізі ризиків, полягає в тому, що банк створює власну комплаєнс систему, яка базується не лише на імперативних вимогах закону (що, безумовно, є обов'язковим), але також з урахуванням галузевих стандартів, а в разі необхідності розробляє та впроваджує власні механізми управління комплаєнс ризиками, хоча закон цього і не вимагає.

Очевидно, що вибір підходу, заснованого на дотриманні норм закону, дає можливість вирішувати лише поточні завдання, але для системного управління комплаєнс-ризиками він є безперспективним, оскільки від моменту практичного виникнення ризику до набрання чинності закону, що містить норму регулювання відповідного ризику, як правило, проходить тривалий час. Протягом цього періоду вже існуючий, але не визначений законом ризик або не контролюється зовсім, або контролюється неналежним чином.

Практичними перевагами впровадження комплаєнс у вітчизняному банку є можливість встановлення кореспондентських відносин з численними іноземними банками, а також здешевлення кредитів в іноземній валюті, залучених від іноземних банків в рамках бізнес проектів, особливо синдиковане кредитуванні, торгове та проектне фінансування. Таке здешевлення може бути досягнуто як за рахунок більшої прозорості (а значить, меншого рівня ризику) корпоративної структури та управління, так і за рахунок скорочення часу узгодження проекту і пов'язаних з цим адміністративних витрат. В банківській практиці Західної Європи практикується підхід «єдиного рівня», який передбачає, що в банках, що знаходяться на території різних держав Європейського Союзу, існує уніфіковане, або принаймні подібне внутрішнє регулювання з питань комплаєнсу (в першу чергу, його найважливіших елементів: процедур «знай свого клієнта», дотримання санкцій, протидії неправомірному використанню інсайдерської інформації, регулювання конфлікту інтересів). Тому банки не витрачають час на обговорення та аналіз подібних питань в ході реалізації бізнес проектів. У разі потреби вони обмінюються формальними підтвердженнями комплаєнс-офіцерів банків про факти наявності подібних процедур та їх відповідності стандартам ЄС (у більшості випадків не потрібно навіть і цього, оскільки багато із зазначених процедур знаходяться у відкритому доступі і розміщені на Інтернет сайті банку).

Підсумовуючи зазначене вище варто акцентувати увагу на тому, що незалежно від того, чи іншого підходу, за яким банківська установа організує власну систему комплаєнс, вона беззаперечно має забезпечувати контроль за вимогами законодавства і регуляторів, а також забезпечувати якісне консультування бізнес - підрозділів та вищій менеджмент банку. При цьому, основне її завдання полягає у попередженні негативних наслідків для банку в умовах постійно змінюваних вимог законодавства (національного, міжнародного та іноземного), регулюючих органів та існуючої бізнес-практики.

Особливо це стосується протидії легалізації доходів незаконного походження, оскільки комплаєнс контроль, побудований в тому числі і за принципом невідворотної відповідальності, спроможний забезпечити мінімізацію або уникнення комплаєнс-ризиків у зазначеній сфері банківської діяльності.

Висновки. Максимальне дотримання нормативно-правових вимог і корпоративних стандартів, ефективні системи ризик-менеджменту і внутрішнього контролю є ключовими елементами діяльності будь-якої фінансової організації. Банк, що високо цінує свою репутацію надійної та прозорої фінансової установи, повинен працювати у відповідності з кращими міжнародними стандартами і створювати корпоративну культуру нетерпимості до корупції, завжди прагнути дотримуватися як духу, так і букви

закону. Адже довіра клієнтів, інвесторів, компаньйонів ґрунтується на впевненості в тому, що всі послуги надаються з дотриманням основ професійної етики і виконуються згідно з найвищими стандартами якості

На макроекономічному рівні, в контексті банківського регулювання, нагляду та контролю, завдання забезпечення ефективної фінансової, операційної діяльності банків та діяльності щодо протидії легалізації доходів протиправного походження зокрема, полягає у забезпеченні стабільного функціонування фінансової системи держави та її економічної безпеки.

На мікроекономічному рівні зазначену проблему доцільно, перш за все, вирішувати з позиції активізації інструментів та процедур фінансового моніторингу з метою мінімізації ризиків у діяльності кожного окремого банку. Адже порушення вимог нормативно-правових актів, а також помилки, пов'язані з його недотриманням, спричиняють банківські репутаційні ризики, призводять до прямих фінансових втрат і зауважень з боку наглядово-контролюючих органів, материнських компаній та інвесторів. Саме тому, на сьогодні банки все активніше мають запроваджувати комплаєнс-контроль як один з основних елементів системи внутрішнього аудиту та корпоративного менеджменту.

На сьогодні посилення регулювання фінансового сектора в Україні, жорсткі заходи вітчизняного регулятора з оздоровлення та зміцнення банківського ринку, необхідність дотримання вимог міжнародних санкцій, виконання норм податкового законодавства та багато іншого виводить комплаєнс в розряд найважливіших функцій, що визначають стратегічний розвиток банківських установ.

Разом з цим, запровадження та успішна реалізація ефективних механізмів запобігання та протидії легалізації коштів незаконного походження в умовах активізації розвитку економіки сприятиме підвищенню іміджу та конкурентоспроможності вітчизняної банківської системи на міжнародній арені та посиленню інтеграції України до світового фінансового сектора.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Комаха Олексій. Банкам «шиють» статтю. Інтернетвидання «Економічна правда» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/publications/2014/03/12/426905/>
2. Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2001, № 25-26. – ст.131. Офіційний сайт Верховної ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws>
3. НБУ отнёс Прайм-Банк к категории неплатежеспособных за неоднократное участие в схемах по отмыванию средств. По материалам: Интерфакс-Украина, "Дело" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://delo.ua/finance/bank-semi-regionala-volkova-priznan-neplatezhеспособным-za-otmyv-279817/>
4. Офіційний сайт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fg.gov.ua/payments/>
5. Закон України Про запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення 14 жовтня 2014 року № 1702-VII – Офіційний сайт Верховної ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws>
6. Закон України Про Національний банк України 20 травня 1999 року № 679-XIV. – Офіційний сайт Верховної ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws>
7. Закон України Про банки і банківську діяльність. – Офіційний сайт Верховної ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws>
8. Ніколаюк Р. О., Коніжай С. І. Особливості профілактики злочинних посягань у сфері банківського кредитування. – Боротьба з організованою злочинністю. – 2001. – № 3. – С. 43 – 49.
9. Моделювання оцінки ризиків використання банків з метою легалізації кримінальних доходів або фінансування тероризму [Текст] : монографія / [С. О. Дмитров, О. В. Меренкова, Л. Г. Левченко, Т. А. Медвідь] ; під заг. редакцією О. М. Бережного. – Суми: ДВНЗ "УАБС НБУ", 2008. – 75 с.
10. Положення про здійснення банками фінансового моніторингу", затверджене Постановою Правління Національного банку України 14.05.2003 № 189 із змінами та доповненнями.
11. Калініченко Л.Л. Теоретичні аспекти функціонування комплаєнсу у вітчизняних банках : Науковий вісник Херсонського державного університету Випуск 6 . Частина 4. 2014. – С. 242 – 245
12. Положення про організацію внутрішнього контролю в банках України, затверджене Постановою Правління Національного банку України 29.12.2014 № 867. – Офіційний сайт Верховної ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v0098500-07/page//>
13. Методичні рекомендації щодо вдосконалення корпоративного управління в банках України, схвалені Постановою Правління Національного банку України 28.03.2007 N 98. – Офіційний сайт Верховної ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v0098500-07/page//>
14. Compliance and the compliance function in banks/ Basel committee on Banking Supervision . – April, 2005. Офіційний сайт Базельського комітету [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bis.org/bcbs/index.htm>.